

ad intellectum agentem sit possibilis, qualem ipsi describunt, planum est quod talis perfectio paucissimis hominum advenit, intantum quod nec ipsi, nec alii, quantumcumque in scientiis speculative studiis, & periti, ausi sunt talem perfectionem de se profiteri; quinimmo omnes plurima à se asserunt ignorata, sicut Aristoteles quadraturam circuli, & rationes ordinis corporum celestium, in quibus, ut ipsemet dicit in II. de celo text. comm. LXI. non nisi topicas rationes reddere potest: & quid sit in eis necessarium, & eorum motoribus, aliis reservat in XII. Metaph. text. com. xxxvi. Felicitas autem est quoddam commune bonum, ad quod plures pervenire possunt, nisi sint orbiati, ut Aristoteles dicit in I. Ethic. cap. xiiii. & hoc etiam verum est de omni fine naturali alicujus speciei, quia ipsum consequuntur ea quæ sunt illius speciei, ut in pluribus. Non est ergo possibile quod ultima hominis felicitas in continuatione prædicta consistat.

4. Patet autem quod nec Aristoteles, cujus sententiam sequi conatur prædicti Philosophi, in tali continuatione hominis ultimam felicitatem opinatus est esse. Probat enim in I. Ethic. cap. xvii. quod felicitas hominis est operatio ipsius secundum virtutem perfectam: unde necesse fuit quod de virtutibus determinaret, quas divisit in virtutes morales, & intellectuales. Ostendit autem in x. ejusdem Libri, quod ultima felicitas hominis est in speculatione: unde patet quod non est in actu alicujus virtutis moralis, nec prudentiæ, nec artis, quæ tamen sunt intellectuales. Relinquitur igitur quod sit operatio secundum sapientiam, quæ est præcipua inter tres residuas intellectuales, quæ sunt sapientia, scientia, & intellectus, ut ostendit in VI. Ethic. cap. iv. Unde & in X. Ethic. cap. viii. sapientem judicat esse felicem. Sapientia autem secundum ipsum est una de scientiis speculative, caput aliarum, ut dicitur in VI. Ethic. cap. viii. & in principio Metaphysicæ scientiam, quam in illo libro tradere intendit, sapientiam nominat. Patet ergo quod opinio Aristotelis fuit, quod ultima felicitas quam homo in hac vita acquirere potest, sit cognitio de rebus divinis, qualis per scientias speculative haberi potest. Ille autem posterior modus cognoscendi res divinas non per viam scientiarum speculative, sed quodam generationis ordine naturali, est confectus ab expositoribus quibusdam.

CAPUT XLV.

Quod non possumus aliquo modo in hac vita intelligere substantias separatas.

I. Part. quest. lxxxviii. art. i.

Quia igitur secundum modos prædictos substantiæ separatae non possunt cognosci à nobis in vita ista; inquirendum restat, utrum aliquo modo in vita ista substantias ipsas separatas intelligere possimus. Quod autem hoc sit possibile, nititur ostendere Themistius III. de Anima cap. l. per locum à minori. Substantiæ enim separatae sunt magis intelligibiles quam materialia: hæc enim sunt intelligibilia inquantum sunt facta intellecta in actu per intellectum agentem, illa vero sunt secundum se ipsa intelligibilia. Si ergo intellectus noster comprehendit hæc materialia, multo magis natus est intelligere illas substantias separatas.

Hæc autem ratio secundum diversas opiniones

de intellectu possibili diversimode judicanda est. Si enim intellectus possibilis non sit virtus à materia dependens, & sit iterum secundum esse à corpore separatus, ut Averroes ponit, sequetur quod nullum necessarium ordinem ad res materiales habeat: unde quæ sunt magis intelligibilia in se ipsis, erunt ei magis intelligibilia. Sed tunc sequi videtur quod cum nos à principio per intellectum possibilem intelligamus, à principio intelligamus substantias separatas; quod patet esse falsum. Sed hoc inconveniens evitare Averroes nititur secundum ea quæ de ejus opinione dicta sunt, quæ patet esse falsa ex præmissis. Si autem intellectus possibilis non est à corpore separatus secundum esse, ex hoc ipso quod est tali corpori unitus secundum esse, habet quemdam necessarium ordinem ad materialia, ut non nisi per illa ad aliorum cognitionem pervenire possit: unde non sequitur, si substantiæ separatae in se ipsis sint magis intelligibiles, quod propter hoc sint magis intelligibiles intellectui nostro. Et hoc demonstrant verba Aristotelis in II. Metaph. text. comm. i. dicit enim ibidem, quod *difficultas intelligendi res illas accidit ex nobis, non ex illis: nam intellectus noster se habet ad manifestissima rerum sicut se habet oculus vespertilionis ad lucem Solis.* Unde per materialia intellecta non possunt intelligi substantiæ separatae, ut supra ostensum est. Sequitur itaque quod intellectus possibilis noster nullo modo possit intelligere substantias separatas.

Hoc etiam apparet ex ordine intellectus possibilis ad agentem. Potentia enim passiva ad illa solum est in potentia in quæ potest proprium ejus activum: omni enim potentia passiva respondet potentia activa in natura; alias potentia passiva esset frustra, cum non possit reduci in actum nisi per activam: unde videmus quod visus non est susceptivus nisi colorum qui illuminantur per lucem. Intellectus autem possibilis, cum sit virtus quodammodo passiva, habet proprium agens sibi respondens, scilicet intellectum agentem, qui ita se habet ad intellectum possibilem sicut se habet lux ad visum. Non est igitur intellectus possibilis in potentia nisi ad illa intelligibilia quæ sunt facta per intellectum agentem. Unde & Aristoteles in III. de Anima text. com. xviii. describens utrumque intellectum, dicit, quod *intellectus possibilis est quo est omnia fieri, agens vero quo est omnia facere*; ut ad eadem utriusque potentia referri intelligatur, hujus activa, illius passiva. Cum ergo substantiæ separatae non sint facta intellecta in actu per intellectum agentem, sed solum materialia; ad hæc sola se extendit possibilis intellectus. Non igitur per ipsum possumus intelligere substantias separatas. Propter quod Aristoteles congruo exemplo usus est II. Metaph. text. com. i. nam oculus vespertilionis numquam potest videre lucem Solis; quamvis Averroes hoc exemplum depravare nitatur, dicens, quod simile non est de intellectu nostro ad substantias separatas, & oculo vespertilionis ad lucem Solis quantum ad impossibilitatem, sed solum quantum ad difficultatem: quod tali ratione probat ibidem: quia si illa quæ sunt intellecta secundum se, scilicet substantiæ separatae, essent nobis impossibiles ad intelligendum, frustra essent, sicut si esset aliquid visibile quod à nullo visu videri possit. Quæ quidem ratio quam frivola sit, apparet. Esi enim à nobis numquam illæ substantiæ intelligerentur, tamen intelligerentur à se ipsis: unde nec frustra intelligibiles essent, sicut nec Sol frustra visibilis est, ut Aristotelis exemplum prosequamur, quia non potest ipsum videre vespertilio, cum possit ipsum videre ho-

mo,

mo, & alia animalia. Sic ergo intellectus possibilis, si ponitur corpori unitus secundum esse, non potest intelligere substantias separatas.

Interest tamen qualiter de substantia ipsius sentiantur. Si enim ponatur esse quædam virtus materialis generabilis, & corruptibilis, ut quidam posuerunt; sequitur quod ex sua substantia determinatur ad intelligendum materialia: unde necesse est quod nullo modo possit intelligere substantias separatas, quia impossibile erit ipsum esse separatum. Si autem intellectus possibilis quamvis sit corpori unitus, est tamen incorruptibilis, & à materia non dependens secundum suum esse, sicut supra II. Lib. cap. lxi. & lx. ostendimus; sequitur quod obligatio ad intelligendas res materiales accidit ei ex unione ad corpus: unde cum anima à corpore tali fuerit separata, intellectus possibilis intelligere poterit ea quæ secundum se sunt intelligibilia, scilicet substantias separatas; per lumen intellectus agentis, quod est similitudo in anima intellectualis luminis quod est in substantiis separatis.

Et hæc est sententia nostræ fidei de intelligendis substantias separatas à nobis post mortem, & non in hac vita.

CAPUT XLVI.

Quod anima in hac vita non intelligit se ipsam per se ipsam.

Videtur autem difficultas quædam contra prædicta afferri ex quibusdam Augustini verbis, quæ diligenter pertractanda sunt. Dicit enim in IX. Libro de Trinit. cap. lxi. quod *mens sicut corporearum rerum notitias per sensus corporis colligit, sic incorporearum rerum per semetipsam.* Ergo & se ipsam per se ipsam novit, quoniam ipsa est incorporea. Ex his enim verbis videtur quod mens nostra se per se ipsam intelligat, & intelligendo se, intelligat substantias separatas: quod est contra prædicta.

Inquirere ergo oportet quomodo anima nostra per se ipsam intelligat se. Impossibile est autem dici quod per se ipsam intelligat de se quid est.

1. Per hoc enim fit potentia cognoscitiva actu cognoscens quod est in ea id quo cognoscitur. Et si quidem sit in ea in potentia, cognoscit in potentia; si autem in actu, cognoscit in actu; si autem medio modo, cognoscit in habitu. Ipsa autem anima semper adest sibi actu, & numquam in potentia, vel in habitu tantum. Si igitur per se ipsam anima se ipsam cognoscit quid est, semper actu intelligit de se quid est: quod patet esse falsum.

2. Adhuc. Si anima per se ipsam cognoscit de se quid est, omnis autem homo animam habet: omnis igitur homo cognoscit de anima quid est; quod patet esse falsum.

3. Amplius. Cognitio quæ fit per aliquid naturaliter nobis inditum, est naturalis, sicut principia indemonstrabilia, quæ cognoscuntur per lumen intellectus agentis. Si igitur nos de anima scimus quid est per ipsam animam, hoc erit naturaliter notum. In his autem quæ naturaliter nota sunt, nullus potest errare: in cognitione enim principiorum indemonstrabilium nullus errat. Nullus igitur erraret circa animam quid est, si hoc anima per se ipsam cognosceret: quod patet esse falsum, quum multi opinari sint animam esse hoc, vel illud corpus, & aliqui numerum, vel harmoniam. Non igitur anima per se ipsam cognoscit de se quid est.

4. Amplius. In quolibet ordine quod est per se, est prius eo quod est per aliud, & principium ejus. Quod ergo est per se notum, est prius notum omnibus quæ per aliud cognoscuntur, & principium cognoscendi ea, sicut primæ propositiones conclusionibus. Si igitur anima per se ipsam de se cognoscit quid est, hoc erit per se notum, & per consequens primo notum, & principium cognoscendi alia. Hoc autem patet esse falsum: nam quid est anima, non supponitur in scientia quasi notum, sed proponitur ex aliis inquirendum. Non igitur anima de se ipsa cognoscit quid est, per se ipsam. Patet autem quod nec ipse Augustinus hoc voluit: dicit enim in X. Libro de Trinit. quod *anima, cum sui notitiam querit, non velut absentem se querit cernere, sed presentem se curat discernere; non ut cognoscat se, quasi non noverit, sed ut dignoscat ab eo quod alterum noverit.* Ex quo dat intelligere quod anima per se cognoscit se ipsam quasi præsentem, non quasi ab aliis distinctam: unde & in hoc dicit alios errare, quod animam non distinxerunt ab illis quæ sunt ab ipsa diversa. Per hoc autem quod scitur de re quid est, scitur res prout est ab aliis distincta. Unde & definitio, quæ signat quid est res, distinguit definitum ab omnibus aliis. Non igitur voluit Augustinus, quod anima de se cognoscat quid est per se ipsam. Nec Aristoteles hoc voluit: dicit enim III. de Anima text. com. xv. quod intellectus possibilis intelligit se sicut alia, intelligit enim se per speciem intelligibilem, qua fit actu in genere intelligibilem: in se enim consideratus, est solum in potentia ad esse intelligibile. Nihil autem cognoscitur secundum quod est in potentia, sed secundum quod est in actu: unde substantiæ separatae, quarum substantiæ sunt ut aliquid actu ens in genere intelligibilem, de se intelliguntur quid sunt per suas substantias; intellectus vero possibilis noster per speciem intelligibilem per quam fit actu intelligens: unde & Aristoteles in III. de Anima text. com. i. & infra, ex ipso intelligere demonstrat naturam intellectus possibilis, scilicet quod sit immixtus, & incorruptibilis, ut ex præmissis II. Lib. cap. lxi. patet. Sic igitur secundum intentionem Augustini mens nostra per se ipsam novit se ipsam, inquantum de se cognoscit quod est; ex hoc enim ipso quod percipit se agere, percipit se esse; agit autem per se ipsam: unde per se ipsam de se cognoscit quod est. Sic ergo & de substantiis separatis anima cognoscendo se ipsam cognoscit quia sunt; non autem quid sunt, quod est earum substantias intelligere. Cum enim de substantiis separatis hoc quod sint intellectuales quædam substantiæ cognoscamus vel per demonstrationem, vel per fidem; neutro modo hanc cognitionem accipere possemus; nisi hoc ipsum quod est intellectuale, anima nostra ex se ipsa cognosceret: tunc & scientia de intellectu animæ oportet uti ut principio ad omnia quæ de substantiis separatis cognoscimus. Non autem oportet quod si per scientias speculative possumus pervenire ad sciendum de anima quid est, quod possumus ad sciendum quid est de substantiis separatis per hujusmodi scientias devenire; nam intelligere nostrum, per quod pervenimus ad sciendum de anima nostra quid est, multum est remotum ab intelligentia substantiæ separatae. Potest tamen per hoc quod scitur de anima nostra quid est, perveniri ad sciendum aliquod genus remotum substantiarum separatarum: quod non est earum substantias intelligere. Sicut autem de anima scimus quia est per se ipsam, inquantum ejus actus percipimus; quid autem sit, inquiremus ex actibus, & objectis per principia scientiarum

Z 2

rum

rum speculativarum: ita etiam de his quæ sunt in anima nostra, scilicet potentiis, & habitibus, scimus quidem quia sunt, in quantum actus percipimus; quid vero sint, ex ipsorum actuum qualitate invenimus.

CAPUT XLVII.

Quod non possumus in hac vita videre Deum per essentiam.

I. Part. quest. xii. art. 11.

SI autem substantias separatas in hac vita intelligere non possumus propter connaturalitatem intellectus nostri ad phantasmas, multo minus in hac vita divinam essentiam videre possumus, quæ transcendit omnes substantias separatas.

Huius autem signum hinc etiam accipi potest, quia quanto magis mens nostra ad contemplanda spiritalia elevatur, tanto magis abstrahitur à sensibilibus. Ultimus autem terminus quo contemplatio pertingere potest, est divina substantia. Unde oportet mentem quæ divinam substantiam videt, totaliter à corporeis sensibus esse absolutam vel per mortem, vel per aliquem raptum. Hinc est quod dicitur ex persona Dei, Exod. xxxiii. 20. *Non videbit me homo, & vivet.*

Quod autem in sacra Scriptura aliqui Deum vidisse dicuntur, oportet intelligi hoc fuisse per aliquam imaginariam visionem, seu etiam corporalem, prout scilicet per aliquas corporeas species, vel exterius apparentes, vel interius formatas in imaginatione, divinæ virtutis præsentia demonstrabatur, vel etiam secundum quod aliquæ spirituales substantiæ aliquam cognitionem de Deo intelligibilem perceperunt.

Difficultatem autem afferunt quædam verba Augustini ex quibus videtur quod in hac vita possumus intelligere ipsum Deum: dicit enim in IX. Lib. de Trinit. Lib. IV. cap. vii. *quod in æterna veritate, ex qua omnia facta sunt, formam secundum quam sumus, & secundum quam vel in nobis, vel in corporibus vera, & recta ratione quid operamur, visu mentis conspicimus; atque inde conceptam rerum veracem notitiam apud nos habemus.* XII. etiam Confess. cap. xxv. dicit: *Si ambo videmus verum esse quod dicitis, & ambo videmus verum esse quod dico; ubi, quæso, id videmus? Nec ego utique in te, nec tu in me; sed ambo in ipsa quæ supra mentes nostras est incommutabili veritate.* In Libro etiam de vera Religione cap. xxxi. dicit, quod secundum veritatem divinam de omnibus iudicamus. In Libro autem Soliloquiorum cap. xv. Lib. I. dicit, quod prius est veritas cognoscenda, per quam possunt alia cognosci: quod de veritate divina intelligere videtur. Videtur ergo ex verbis eius quod ipsum Deum, qui sua veritas est, videamus, & per ipsum alia cognoscamus. Ad idem etiam pertinere videntur verba eiusdem, quæ ponit in XII. de Trinit. cap. 11. sic dicens: *Rationis est iudicare de istis corporalibus secundum rationes incorporales & sempiternas, quæ nisi supra mentem humanam essent, incommutabiles profecto non essent.* Rationes autem incommutabiles, & sempiternæ alibi in Deo esse non possunt, cum solus Deus secundum fidei doctrinam sit sempiternus. Videtur igitur sequi quod Deum in ista vita videre possumus; & per hoc quod eum, & in eo rerum rationes videmus, de aliis iudicamus. Non est autem credendum quod Augustinus in verbis præmissis senserit quod in hac vita Deum per suam essentiam intelligere possumus, cum contrarium dicat in Lib. de videndo Deum ad Paulinam, epist. cxlvii. al. cxlii. cap. iv. & v.

Qualiter igitur illam incommutabilem veritatem, vel istas rationes æternas in hac vita videamus, & secundum eam de aliis iudicemus, inquirendum est.

Veritatem quidem in anima esse, ipse Augustinus in Lib. Soliloquiorum, cap. xviii. & xix. confitetur; unde ab æternitate veritatis immortalitatem animæ probat. Non solum autem sic veritas est in anima sicut Deus per essentiam in rebus omnibus dicitur, neque sicut in rebus omnibus est per suam similitudinem, prout unaquæque res in quantum dicitur vera, in quantum ad Dei similitudinem accedit: non enim in hoc anima rebus aliis præferitur. Est ergo speciali modo in anima, in quantum veritatem cognoscit. Sicut igitur animæ, & res aliæ veræ quidem dicuntur in suis naturis, secundum quod similitudinem illius summæ naturæ habent, quæ est ipsa veritas, quum sit suum intellectum esse; ita id quod per animam cognitum est, verum est, in quantum illius divinæ veritatis quam Deus cognoscit, similitudo quædam existit in ipsa. Unde & Glossa super illud Psalmistæ Psal. xi. 11. *Diminuta sunt veritates à filiis hominum:* dicit, quod sicut ab una facie resultant multe facies, in speculo, ita ab una prima veritate resultant multe veritates in mentibus hominum. Quamvis autem diversa à diversis cognoscantur, & credantur vera, tamen quædam sunt vera in quibus omnes homines concordant, sicut sunt prima principia intellectus tam speculativi, quam practici, secundum quod universaliter in mentibus hominum divinæ veritatis quasi quædam imago resultat. In quantum ergo quælibet mens quicquid per certitudinem cognoscit, in his principiis inruetur, secundum quæ de omnibus iudicatur, facta resolutione in ipsa, dicitur omnia in divina veritate, vel in rationibus æternis videre, & secundum eas de omnibus iudicare. Et hunc sensum confirmant verba Augustini in Soliloquiis Lib. I. cap. viii. qui dicit, quod *scientiarum spectamina videntur in divina veritate, sicut visibilia in lumine Solis;* quæ constat non videri in ipso corpore Solis, sed per lumen, quod est similitudo solaris claritatis in aere, & similibus corporibus relicta.

Ex his ergo verbis Augustini non habetur quod Deus videatur secundum suam substantiam in hac vita, sed solum sicut in speculo: quod & Apostolus de cognitione huius vitæ confitetur, dicens I. Corinth. xiii. 12. *Videmus nunc per speculum.* Quod etsi mens humana de propinquiori Dei similitudinem representet quam inferiores creaturæ, tamen cognitio Dei quæ ex mente humana accipi potest, non excedit illud genus cognitionis quod ex sensibilibus sumitur, quum & ipsa de se ipsa cognoscat quid est, per hoc quod naturas sensibilibus intelligit, ut dictum est cap. præc. unde nec per hanc viam cognosci Deus altiori modo potest, quam sicut cognoscatur causas per effectum.

CAPUT XLVIII.

Quod ultima felicitas hominis non sit in hac vita.

SI ergo humana felicitas ultima non consistat in cognitione Dei qua communiter ab omnibus, vel pluribus cognoscitur secundum quamdam æstimationem confusam; neque iterum in cognitione Dei qua cognoscitur per viam demonstrationis in scientiis speculativis; neque in cognitione Dei qua cognoscitur per fidem, ut in superioribus c. xxxviii. & duob. sequent. est ostensum; non autem est possi-

bile in hac vita ad altiorem Dei cognitionem pervenire, ut per essentiam cognoscatur, vel saltem ita quod alia substantiæ separata intelligantur, ut ex his possit Deus quasi de propinquiori cognosci, ut ostensum est cap. xli. usque ad xlv. oportet autem in aliqua Dei cognitione felicitatem ultimam poni, ut supra ostensum est cap. xxxviii. impossibile est quod in hac vita sit ultima hominis felicitas.

2. Item. Ultimus finis hominis terminat ejus naturalem appetitum, ita quod eo habito, nihil aliud queritur: si enim adhuc movetur ad aliud, nondum habet finem in quo quiescat. Hoc autem in hac vita accidere non potest: quanto enim plus aliquis intelligit, tanto magis in eo desiderium intelligendi augetur, quod est omnibus naturale, nisi forte aliquis sit qui omnia intelligat, quod in hac vita nulli umquam accidit qui esset solum homo, nec est possibile accidere, cum in hac vita substantias separatas, quæ sunt maxime intelligibiles, cognoscere non possimus, ut ostensum est cap. xlv. & seq. Non est igitur possibile ultimam hominis felicitatem in hac vita esse.

3. Adhuc. Omne quod movetur in finem, desiderat naturaliter stabiliri, & quiescere in illo: unde à loco quo corpus naturaliter movetur, non recedit nisi per motum violentum, qui contrariatur appetitui: felicitas autem est ultimus finis quem homo naturaliter desiderat. Est igitur hominis desiderium naturale ad hoc quod in felicitate stabilietur. Nisi igitur cum felicitate pariter, immobiliterque stabilitatem consequatur, nondum est felix, ejus desiderio naturali nondum quiescente. Cum igitur aliquis felicitatem consequitur, pariter stabilitatem, & quietem consequitur: unde & omnium hæc est de felicitate conceptio, quod de sui ratione stabilitatem requirit: propter quod Philosophus dicit in I. Ethic. cap. xiv. quod *non æstimamus felicem Chamalaonta quædam.* In vita autem ista non est aliqua certa stabilitas: euiuslibet enim, quantumcumque felix dicatur, possibile est infirmitates, & infortunia accidere, quibus impeditur ab operatione, quæcumque sit illa in qua ponitur felicitas. Non igitur est possibile in hac vita esse ultimam hominis felicitatem.

4. Amplius. Inconveniens videtur, & irrationabile, quod tempus generationis alicujus rei sit magnum, tempus autem durationis ipsius sit parvum; sequeretur enim quod natura in majori tempore suo sine privaretur; unde videmus quod animalia quæ parvo tempore vivunt, parvum etiam tempus ad hoc quod perficiantur, habent. Si autem felicitas consistat in perfecta operatione secundum virtutem perfectam vel intellectualem, vel moralem, impossibile est eam advenire homini nisi post tempus diuturnum; & hoc maxime in speculativis apparet, in quibus ultima felicitas hominis ponitur, ut ex prædictis patet: nam vix in ultima ætate homo ad perfectam speculationem scientiarum pervenire potest. Tunc autem ut plurimum modicum restat humana vitæ. Non est igitur possibile in hac vita ultimam hominis felicitatem esse perfectam.

5. Præterea. Felicitatem perfectam quoddam bonum omnes consentunt, alias appetitum non quietaret. Perfectum autem bonum est quod omnino caret admixtione mali, sicut perfectum album est quod est omnino impermixtum nigro. Non est autem possibile quod homo in statu istius vitæ omnino sit immunis à malis non solum corporalibus, sive carnalibus, quæ sunt fames, sitis, frigus, & alia huiusmodi, sed etiam à malis animæ: nullus enim invenitur qui non aliquando inordinatis passionibus inquietetur; qui non

aliquando prætereat medium, in quo virtus consistit, vel in plus, vel in minus; qui non etiam in aliquibus decipiatur, vel saltem ignoret quæ scire desiderat; aut etiam debili opinione concipiat ea de quibus certitudinem habere vellet. Non est igitur aliquis in hac vita felix.

6. Adhuc. Homo naturaliter refugit mortem, & tristatur de ipsa non solum ut nunc cum eam sentit, & eam refugit, sed etiam cum eam recogitat. Hoc autem quod non moriatur homo, non potest assequi in hac vita. Non est igitur possibile quod homo in hac vita sit felix.

7. Amplius. Felicitas ultima non consistit in habitu, sed in operatione: habitus enim propter actus sunt. Sed impossibile est in hac vita continue agere quamcumque actionem. Impossibile est igitur in hac vita hominem totaliter esse felicem.

8. Item. Quanto aliquid est magis desideratum, & dilectum, tantum ejus amissio majorem dolorem & tristitiam affert. Felicitas autem maxime desideratur, & amatur. Maxime igitur ejus amissio tristitiam habet. Sed si sit in hac vita ultima felicitas, certum est quod amitteretur saltem per mortem; & non est certum utrum duratura sit usque ad mortem, cum cuiuslibet homini possibile sit in hac vita accidere morbos, quibus totaliter ab operatione virtutis impeditur, sicut phrenesim, & alia huiusmodi, in quibus impeditur rationis usus. Semper igitur talis felicitas habebit tristitiam naturaliter annexam. Non erit igitur perfecta felicitas.

Potest autem aliquis dicere, quod cum felicitas sit bonum intellectualis naturæ, perfecta & vera felicitas est illorum in quibus natura intellectualis perfecta invenitur, id est in substantiis separatis; in hominibus autem invenitur imperfecta per modum participationis cuiusdam: ad veritatem enim intelligendam, plene non nisi per quemdam inquisitionis motum peringere possunt; & ad ea quæ sunt secundum naturam maxime intelligibilia, omnino deficiunt, sicut ex dictis cap. xlv. patet: unde nec felicitas secundum suam perfectam rationem potest omnibus hominibus adesse; sed aliquid ipsius participant etiam in hac vita. Et hæc videtur fuisse sententia Aristotelis de felicitate: unde in I. Ethic. cap. xiv. ubi inquit utrum infortunia tollant felicitatem, ostendo quod felicitas sit in operationibus virtutis, quæ maxime permanentes in hac vita esse videntur; concludit, illos quibus talis perfectio in hac vita quidem adest, esse beatos ut homines, quasi non simpliciter ad felicitatem pertinentes, sed modo humano.

Quod autem prædicta responsio rationes præmissas non evacuet, ostendendum est.

1. Homo enim etsi naturæ ordine substantiis separatis sit inferior, creaturis tamen irrationabilibus superior est. Perfectiori igitur modo suum finem ultimum consequitur quam illa. Illa vero sic perfecte suum finem ultimum consequuntur, quod nihil aliud querunt: grave enim cum fuerit in suo ubi, quiescit; animalia etiam cum fruuntur delectationibus secundum sensum, eorum naturale desiderium quietatur. Oportet igitur multo fortius quod cum homo pervenerit ad suum finem ultimum, naturale ejus desiderium quietetur. Sed hoc non potest fieri in vita ista. Ergo homo non consequitur felicitatem, prout est finis proprius ejus, in hac vita, ut ostensum est. Oportet ergo quod consequatur post hanc vitam.

2. Adhuc. Impossibile est naturale desiderium esse inane, natura enim nihil facit frustra. Esset autem inane naturæ desiderium, si numquam posset imple-